

Εξομολόγηση του μεταφραστή

Δεν είμαι επαγγελματίας μεταφραστής. Γιατρός είμαι. Δηλώνω όμως ερασιτέχνης: εραστής της τέχνης, μεταφραστής. Λένε πως στην Ελλάδα είσαι ότι δηλώσεις. Αυτό, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, είναι κυριολεκτικό. Δηλαδή, όντως, μπορεί να είναι κανείς ερασιτέχνης, γιατί αγαπάει, είναι ερωτευμένος με αυτό που κάνει! Δεν είναι δέηθεν. Το κάνει από γνήσιο ενδιαφέρον και με πολύ κόπο και αγάπη. Και την απαραίτητη γνώση και πολύ διάβασμα. Στο κάτω κάτω, το να νιώσει κανείς την ανάγκη να κάνει δικό του (γιατί έτσι αντιλαμβάνομαι, πρωτίστως, τη μετάφραση από μια ξένη γλώσσα) ένα ξενόγλωσσο κείμενο και να του αφιερώσει το χρόνο, τα χρόνια, όχι μόνο να το διαβάσει, αλλά και να το μετά-φράσει, τουλάχιστον σημαίνει αγάπη. Σημαίνει ενθουσιασμό. Σημαίνει έρωτα, που τον κάνει να νιώθει ικανός και τα πάντα δυνάμενος.

Άμετρη φιλοδοξία και αποκοτιά, αλλόκοτη επιθυμία και αγάπη, λοιπόν, με οδηγεί σε αυτό το εγχείρημα: να αποπειραθώ τη «μετάφραση» του βιβλίου *Η Αγρύπνια των Φίννεγκαν*, να παλέψω να βρω και να δημιουργήσω (αποκοτιά) τις λέξεις που θα απέδιδαν στα ελληνικά τις νεολογικές δημιουργίες του Τζόους και το ιστορικό, πολιτικό, φιλοσοφικό, ανθρώπινο φορτίο τους. Παράτολμο το εγχείρημα, αλλά το γράψωμα του μυστικού που έκρυβε και που έπρεπε, όχι να αποκαλυφθεί, αλλά να περιγραφεί, να διατυπωθεί, φαινόταν να αξίζει τον μόχθο. Σωσίβιοτα βοηθήματα που παραθέτω και οι πολλαπλές αναγνώσεις του έργου για χρόνια.

Έτσι η ελπίδα ότι θα μπορούσε να κατανοηθεί το μυστικό και ας μην αποκρυπτογραφηθεί ή να αποκρυπτογραφηθεί έστω και αυθαίρετα, αλλά όχι ετσιθελικά, γιατί αυτό το βιβλίο δέχεται όλες τις ερμηνείες και καμία, «σιγοκαιγόσβηνε». Έτσι προχώρησε η «μετάφραση». Επτά χρόνια κράτησε η μάχη με το βιβλίο *Η Αγρύπνια των Φίννεγκαν* και συνεχίζεται εν γνώσει του τελικού αποτελέσματος της ήττας, με την πίστη

όμως πως «οι μόνες μάχες που έχασες είναι αυτές που δεν έδωσες».

Η πίστη στο «εφικτό» της προσπάθειας για «πιστή μετάφραση» παρέμενε ακλόνητη. (Εξ ου και το τόλμημα ή το θράσος αυτής της μετάφρασης). Η ελπίδα οιστρηλατούσε την κατάκτηση του τζοϋσικού κειμένου. «Εάν μη έλπηται, ανέλπιστον ουκ εξευρήσει»,¹ μου φώναζε ο ελπιδοφόρος Ηράκλειτος. Και η αγάπη, μείζων τούτων (Απόστολος Παύλος), οδηγούσε το μάταιο αυτού του εγχειρήματος: Την αποκοτιά της απόλυτης μίμησης.

Η μάχη για τη μετάφραση της *Αγρύπνιας* δόθηκε με τη βεβαιότητα πως θα χαθεί, μα και με την προσδοκία ότι, διά του «ελέου και του φόβου» της τραγωδίας που ζει ο μεταφραστής — δηλαδή να γνωρίζει το αδύνατο μιας τέτοιας μετάφρασης και εν τούτοις να την επιχειρεί—, θα επέλθει η «κάθαρσις των παθημάτων» μιας προσπάθειας, της οποίας ο μόχθος ποτέ δεν θα φανερωθεί. Και το αποτέλεσμά της θα χαθεί στη ματαιότητα, όπου όμως τα πάντα δικαιώνονται. «Όλα είναι θεμιτά στη βανεσσοματαιότητα».² (FW 3:11-12)

Μετάφρασα το έργο επιχειρώντας μια ανασκαφή, για να ανακαλύψω τον χρυσό που έκρυβε. Ίσως κατέστρεψα μέρος του έργου κάνοντας την ανασκαφή, αλλά όσο χρυσάφι μπόρεσα να εξορύξω, άξιζε τον μόχθο των επτά ετών της μεταφραστικής προσπάθειας. «Χρυσόν γαρ οι διζήμενοι γην πολλήν ορύσσουσι και ευρίσκουσι ολίγον».³

Προσπάθησα να στήσω μιαν αερογέφυρα ανάμεσα στον αναγνώστη και στο μετάφρασμα, η οποία συνέχεια ταλαντεύεται, έτοιμη να ρίξει

¹ Ηράκλειτος, μτφρ. Αθανάσιος Κυριαζόπουλος (Αθήνα: Κάκτος, 1995), απόσπ. 18.

² In vanessy (> in vain: στην ματαιότητα) > vanessa: Βανέσσα. Η ερωμένη του Σουίφτ.

³ Ηράκλειτος, ό.π., απόσπ. 22.

κάτω κάθε στιγμή αυτόν τον ανευλαβή που την διαβαίνει.

Ιδού λοιπόν το αποτέλεσμα μιας μεταφραστικής δουλειάς με διαγνωστικές παραμέτρους και εργαλεία ενός γιατρού, σε δημόσια έκθεση. Ο Τζόους επινόησε μια καινούργια, δική του γλώσσα, τα «φιννεγκανικά», που υποχρεώνει σε έναν νέο τρόπο ανάγνωσης. Η δική μου προσπάθεια, ο δικός μου αγώνας ήταν να δώσω στον αναγνώστη, στον «*Ιδανικό αναγνώστη που υποφέρει από ιδανική αϋπνία*» (FW 120: 13-14) μια κατά λέξη μετάφραση (δεν παρέλειψα ούτε μία λέξη ούτε μια φράση του πρωτοτύπου), κατασκευάζοντας αντίστοιχες ετεροσύνθετες λέξεις στα «ελληνοφιννεγκανικά».

Ο Τζόους δεν μπορεί να δει το «*Foenix culprit! Φοινικοευτυχές ενοχολάθος*» αυτής της μίμησης της *Αγρύπνιας* του. Όσο για εμένα, «τα πάντα σφάλλασιν και πάσιν άνω κάτω· για με ξαναγεννήθηκεν η τάξη των πραγμάτων».

Ανάπηρος δείξε τα χέρια του. Κρίνε για να κριθείς (Μανόλης Αναγνωστάκης). Έτσι κι αλλιώς θα 'ρθουν και άλλοι τρομεροί εργάτες, θ' αρχίσουν από τους ορίζοντες όπου ο άλλος έχει βουλιάξει (Arthur Rimbaud).

Η *Αγρύπνια* «είναι σαν την καμπάνα. Αν την χτυπήσεις καμπανίζει, κι αν όχι, δεν καμπανίζει» (Bertold Brecht).⁴

Εισαγωγή

Δεκαεφτά χρόνια πήρε στον Τζαίημς Τζόους, καταργώντας την απόστροφο στην ιρλανδική μπαλάντα *Finnegan's Wake* (η *Αγρύπνια* του Φίννεγκαν) να δημιουργήσει το *Finnegans Wake*: Η *Αγρύπνια* των Φίννεγκαν. Το μοναδικό, μαύρο διαμάντι της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Το σκοτεινό, χιουμοριστικό, λογοπαικτικό, προκλητικό, άσεμνο (αν οι κήνσορες μπορούσαν να το διαβάσουν, θα το είχαν απαγορεύσει), ακατανόητο, ανεννόητο, αμετάφραστο, αδιάβαστο βιβλίο του. Το «κύριο ειρωνικό έπος της εποχής μας»

(Northrop Fry),⁵ που ταρακούνησε το λογοτεχνικό κατεστημένο και άλλαξε τον τρόπο που βλέπουμε τη λογοτεχνία.

Στις 628 σελίδες του έργου όλα συμβαίνουν σε μια νύχτα. Ο κόσμος χαλιέται και γίνεται ξανά μέσα σε μια νύχτα και μέσα στην ονειρική κατάσταση των ηρώων και του συγγραφέα (που ονειρεύεται;). Τα πράγματα γίνονται ασαφή και ελευθέρια μέσα στο όνειρο, όπου τα πάντα επιτρέπονται, αλλά και τα πάντα κρύβονται, γιατί η ενοχή (πρωταρχική, προπατορική) караδοκεί, για να το διακόψει. Έτσι πρέπει να συγκαλυφθούν. Η αιμομιξία (incest) γίνεται έντομο (insect), προκειμένου να επιζηήσει, μασκαρεμένη, η ελευθεριότητα και η ενοχή μέσα στο όνειρο. Και στο έργο. Αυτή η νυχτερινή σκοτεινιά που εμποδίζει την ακριβή όραση, και η ονειρική ασάφεια, ελευθεριότητα και πολυσημία είναι η *Αγρύπνια*. Δεν γίνεται με αυτά. Είναι αυτά. Η *Αγρύπνια* είναι η *Αγρύπνια* είναι η *Αγρύπνια*, παραφράζοντας την Γερτρούδη Στάιν.

Λένε ότι είναι σκοτεινό. Το συγκρίνουν φυσικά με τον *Οδυσσέα* (σ.σ. *Ulysses*, το άλλο μεγάλο έργο του Τζόους). Αλλά η δράση στον *Οδυσσέα* ήταν το περισσότερο την ημέρα και η δράση στο καινούργιο μου έργο λαμβάνει χώρα κυρίως τη νύχτα. Είναι φυσικό τα πράγματα να μην φαίνονται τόσο καθαρά τη νύχτα. Έτσι δεν είναι;⁶

Το πρόβλημα της αποστροφής

Από την αρχή του έργου, από τον τίτλο ακόμη, ο Τζόους ρίχνει το πέπλο της νύχτας πάνω μας και πάνω στο έργο του. Κι αρχίζει τα αινίγματα και τις αμφισημίες. Αφαιρεί την απόστροφο από τον τίτλο της ιρλανδικής μπαλάντας: *Finnegan's Wake* (*Η Αγρύπνια του Φίννεγκαν*), και μας ρίχνει στην αβεβαιότητα της ερμηνείας και της πολυσημίας. *Finnegans Wake* γίνεται ο τίτλος.

⁵ Northrop Frye, *The Anatomy of Criticism: Four Essays* (Princeton University Press, Princeton N. J. 1957).

⁶ Ρίτσαρντ Έλμαν, *Τζέημς Τζόους*, μτφρ. Αθηνά Δημητριάδου, επιμ. Άρης Μπερλής (Αθήνα: Scripta, 2005).

⁴ Μπέρτολτ Μπρεχτ, *Για την τέχνη και την πολιτική* (Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή, 1985).

Χωρίς την απόστροφο, το *Finnegan's* (ενικός στη γενική), γίνεται *Finnegans* πληθυντικός αριθμός. Δεν αναφέρεται σε ένα πρόσωπο. Η μετάφραση του τίτλου του έργου από την Μαντώ Αραβαντινού⁷ ως *Η Αγρύπνια για τον Φίννεγκαν* δέχεται ουσιαστικά την γενική του ενικού — *Finnegan's Wake*—, που όμως δεν προκύπτει από το *Finnegans* του τίτλου. Χωρίς απόστροφο, πάλι, στο τέλος της λέξης *Finnegans* (*Finnegans'*, που δηλώνει γενική πληθυντικού) μένει μετέωρη η γενική πτώση στην απόδοση του τίτλου ως *Η Αγρύπνια των Φίννεγκαν*. Όμως αυτός ο τίτλος επελέγη ως καταλληλότερος σύμφωνα με το πνεύμα του βιβλίου.

Για την κατά λέξη μετάφραση του τίτλου υφίστανται ακόμη τρεις εκδοχές:

α) *Οι Φίννεγκαν Αγρυπνούν*. *Finnegans*: Οι Φίννεγκαν (ουσιαστικό, πληθυντικός ονομαστική) *Wake*: αγρυπνώ, (ρήμα, ενεστώτας, 3ο πρόσωπο πληθυντικού). β) *Φίννεγκαν Αγρυπνείτε*: *Finnegans*: Φίννεγκαν (ουσιαστικό, πληθυντικός) *Wake*: αγρυπνείτε (ρήμα, προστακτική, ενεστώτας, 2ο πρόσωπο πληθυντικού). γ) *Φίννεγκαν Τέλος Ξανά Ξυπνήστε*, με το «ξανά» να αιωρείται ανάμεσα στο «τέλος» και το «ξυπνήστε». *Finnegans*, ως σύνθεμα του *Finn* (τέλος) + *again* (ξανά). «*Finn, again! : Τέλος, ξανά!*» (FW 628:14).⁸ Είναι οι τελευταίες λέξεις που λέει η Άννα Λίβια. «*Ξυπνόν αρχή και πέρασ επί κύκλου περιφερείας*»,⁹ όπως η *Αγρύπνια* που από τη μέση της φράσης στην τελευταία σελίδα (628) του βιβλίου:

Μακριά μοναχική τελευταία αγαπημένη μακρόσυρτη η: A way a lone a last loved a long the» (FW 628:15-16), συνεχίζεται, ξαναρχίζει, στην πρώτη σελίδα (σελ. 3): «*ποταμορροή, ... μας γυρίζει με κόμοδο*¹⁰

⁷ Μαντώ Αραβαντινού, *Τζαίημς Τζόυς* (Αθήνα: Θεμέλιο, 1983).

⁸ Ο πρώτος αριθμός παραπέμπει στην σελίδα και ο δεύτερος, μετά το «:», στην αράδα, στο βιβλίο του Τζέημς Τζόυς, *Finnegans Wake* (Λονδίνο: Penguin 1992).

⁹ Ηράκλειτος, *ό.π.*, απόσπ. 103.

¹⁰ *Commodious* (κομόδιος: βολικός κατάλληλος, εύχρηστος) > *Commodus* (Κόμοδος, ο Ρωμαίος Αυτο-

*Βικόκυκλο*¹¹ επανακύκλωση πίσω...: *river-run, ... brings us... back by a commodious vicus recirculation back [...]*. (FW3:1)

Δύο λόγια για τον αναγνώστη

Ξεκάθαρα και τίμια θα πρέπει να ειπωθεί στον αναγνώστη ότι το βιβλίο του Τζαίημς Τζόυς *Η Αγρύπνια των Φίννεγκαν* δεν διαβάζεται ούτε σαν μυθιστόρημα, ούτε σα νουβέλα, ούτε σαν παραμύθι, ούτε στο κρεβάτι για να μας πάρει ο ύπνος. Ο ιδανικός αναγνώστης της αγρύπνιας «*πάσχει από ιδανική αϋπνία*» (FW 120: 13-14) «*Κανένα άλλο μείζον λογοτεχνικό έργο από την εποχή του Μεσαίωνα δεν έχει τη φήμη ότι είναι πιο δύσκολο για τον αναγνώστη*» (James Cahalan).¹²

Η γλώσσα της *Αγρύπνιας των Φίννεγκαν*, τα «*φιννεγκανιανά: finneganian*»¹³ ή «*φιννεγκανικά*» του Τζόυς, φαίνεται αντιφατική και κλειδωμένη σε έναν φαύλο κύκλο, που σταματά τον συνηθισμένο στη γραμμική ροή της διήγησης των βιβλίων αναγνώστη. Και αρχικά τον απωθεί, κάνοντάς τον, ίσως, να παρατήρει το βιβλίο.

Εντούτοις, όταν μπορέσει, έστω και να κρυφοκοιτάξει, μέσα από τη γλώσσα, τον Κόσμο (κόσμημα) της Αγρύπνιας, θα γοητευθεί από τα χρώματα, τον ρυθμό και τα αινίγματα. Τις αντιθέσεις και τις αντιφάσεις των ηρώων. Θα πέσει στο δόκανο της αέναης επιστροφής στο βιβλίο. Γιατί κάθε επιστροφή φωτίζει με άλλο φως τα πρόσωπα και τους χαρακτήρες.

Αναγνώστη, πάρε την «*παλίντροπο κέλευθο*»,¹⁴ την «*πίσω-μπρος*» οδό του Παρμενίδη και της Αγρύπνιας. Αυτή θα σε οδηγήσει στην περι-

κράτορας επί αυτοκρατορίας του οποίου άρχισε η έκπτωση της Ρώμης) > *Commode*: κομμόδιο, δοχείο νυκτός.

¹¹ *Vicus* (κύκλος) > (Gianbatista) Vico (1668-1744) Ιταλός φιλόσοφος.

¹² James Cahalan, «'Dear Reader' and 'Dear Writer': Joyce's direct Addresses to His Readers in 'Finnegans Wake'», *Twentieth Century Literature* 41/3 (1995).

¹³ Umberto Ecco, *Mouse or Rat? Translation as Negotiation* (Phoenix 2004), σ. 74

¹⁴ Παρμενίδης, *μτφρ. Ευάγγελος Ρούσσος* (Αθήνα: Στιγμή, 2002), απόσπ. 6.

πέτεια της ανάγνωσης αυτού του μυστηριακού βιβλίου. Ξεκίνα, και «να εύχεσαι νάναι μακρύς ο δρόμος» (Καβάφης).¹⁵ Πορέψου «με το λαϊκο-σιγουροπάσο σου σαν θεός σε σύνταξη (FW 24:16-17). Η Αγρύπνια θα σε συντροφεύει ανάμεσα στο όνειρο και την πραγματικότητα, καθώς θα προσπαθείς να εξορύξεις το κρυμμένο χρυσάφι της. Ο δρόμος της ανά-γνωσης θα σε φέρει στην ιλαροτραγωδία των ανθρώπων και του κόσμου μας, στις περιπέτειες της γνώσης και της γραφής, του Λόγου και της γλώσσας, διηγημένες σε μια, νέα ακατάληπτη για τους αμύητους, γλώσσα. Μια γλώσσα όμως γεμάτη σημασίες.

Έναν καινούργιο κόσμο, αναδημιουργημένον και από σένα, αναγνώστη, θα ανακαλύπτεις σε κάθε νέα ανά-γνωση του βιβλίου. Αυτόν τον κόσμο του Πλάτωνος: «ζωντανό ορατό που τα ορατά περιέχει, εικόνα του νοητού θεός αισθητός... και τέλειος».¹⁶ Έναν κόσμο πολυδιάστατο και πολύσημο, γεμάτον αντιθέσεις και αρμονικό ταυτοχρόνως. «Αρμονία αφανής φανερός κρέσσων».¹⁷ Από τα αντίθετα, και όχι τα όμοια, δημιουργεί η Αγρύπνια, όπως η Φύση, την αρμονία-συμφωνία της. «[...] Των εναντίων η φύσις γλίχεται [σ.σ. επιθυμεί] και εκ τούτων αποτελεί το σύμφωνον, ουκ εκ των ομοίων, [...]» (Αριστοτέλης).¹⁸ Ή όπως ο Τζόυς,

*ο μέγας αιξπηροσφαιροσχηματοποιός το λογοπαιζοθέτει... Είναι ένας τροχός λέω στον κόσμο. Και είναι όλος τετράγωνος.*¹⁹ (FW 295:4)

Στην κατάσταση του ονείρου όλα επιτρέπονται.

Μέσα στον ύπνο το λογικό... που εξουσιάζει... κοιμάται, ενώ το κτηνώδες και άγριο αποτολμάει τα πάντα αχαλίνωτο και απαλλαγμένο από κάθε ντροπή και φρόνηση...

κοντολογίς, ούτε ανοησία καμιά αφήνει, ούτε ξεδιαντροπιά που να μην την κάνει.

γράφει ο Πλάτων.²⁰

Στο ονειρικό ταξίδι σου στην Αγρύπνια θα συναντήσεις «τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας» του Καβάφη που τους «...κουβανείς μες στην ψυχή σου». Μέσα στο απελευθερωμένο από τη λογοκρισία του συνειδητού όνειρο, θα συναντήσεις τον Ιωνάθαν Σουίφτ (Jonathan Swift), τον συγγραφέα και πρωτοπρεσβύτερο του Αγίου Πατρικίου του Δουβλίνου και τις:

*σουζόμοιες εσθηραδερφές ρουθεξοργισμένες με τον δυοένα Νάθαντζοε (FW 3:12) [...] εκείνον τον σοδομιστή [...] ο οποίος ακόμη συνεχίζει την τέχνη της μοιχείας, [...] Ο Ημεροπρωτοπρεσβύτερος Μεθυσμενο-σουίφτ.*²¹ (FW 146:7-12)

Οι οργισμένες «εσθηραδερφές», είναι οι δύο ερωμένες του Σουίφτ με το ίδιο όνομα: Εσθήρ. Η Εσθήρ Βανχομρίχ (Esther Vanhomrigh) την οποία φώναζε Βανέσσα, από τον Bav: Van(homrigh) του επωνύμου της και το Esse: χαϊδευτικό του Εσθήρ (Esther). Ήταν είκοσι δύο χρόνια νεότερη από τον Σουίφτ και την εγκατέλειψε μετά από δεκαεπτά χρόνια σχέσης για την Εσθήρ Τζόνσον (Esther Johnson), θυγατέρα μιας υπηρέτριας που την ονόμαζε Στέλλα, στο περιοδικό του Στέλλα, και χαϊδευτικά Ppt: Poor pretty thing (κακόμοιρο όμορφο πραγματάκι).

Θα σαστίσεις και εσύ, αναγνώστη, «Συ! Hypocrite lecteur! —mon semblable, mon frère!: όμοιέ μου, αδελφέ μου» (Charles Baudelaire),²² μαζί με την μικρή Αννούλα:

τη μικρούλα φιφή Αννούλα κατατρομαγμένο το μικρό πλάσματάκι [...] τα μαραμένα της

¹⁵ Κ. Π. Καβάφης, *Ιθάκη*, Ποιήματα, Α' (Αθήνα: Ίκαρος, 1966).

¹⁶ Πλάτων, *Τίμαιος*, εισαγ., μτφρ., σχόλια Βασίλης Κάλφας (Αθήνα: Πόλις, 1995), 92c.

¹⁷ Ηράκλειτος, μτφρ. Ευάγγελος Ρούσσος (Αθήνα: Στιγμή, 2000), απόσπ. 8 και 9.

¹⁸ Αριστοτέλης, *Περί Κόσμου*, 396b 7-12.

¹⁹ James Joyce. *Letters I*, α. 251.

²⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος (Αθήνα: Πόλις, 2002), Θ 571c3-d4.

²¹ Swift. Ο συγγραφέας και πρωτοπρεσβύτερος του ναού του Αγ. Πατρικίου στο Δουβλίνο.

²² Στίχος του Κάρολου Μποντλέρ (Charles Baudelaire) από το ποίημα. «Ο Αναγνώστης» («Au Lecteur»), της συλλογής *Τα Άνθη του Κακού* (*Les Fleurs du mal*), μτφρ. Δέσπω Καρούσου (Αθήνα: Γκοβόστης, x.x.).

ξανθόμαλλα στα κυνηγόχερά του κρεβατο-
κουκουλωχόρεψε μέσα της. (FW 4:28-30)

Ο Πανούργος τεχνίτης της γλώσσας, Πρωτέ-
ας-Τζέιμς Τζόους, έχει στήσει τον ονειρικό κυκλι-
κό χορό των μεταμορφώσεων για να μας προ-
καλέσει και να μας ξεγελάσει.

Ο γέροντας που καθόλου δεν λησμόνησε τη
δολερή του τέχνη: [...] τα πάντα θα δοκι-
μάσει να γίνει ό,τι ερπετό στο χώμα σέρνε-
ται, νερό κι ακαταμάχητη φωτιά... λιοντάρι
[...] φίδι και λεοπάρδαλη και μέγας κάπρος
[...] τρεχούμενο νερό, δέντρο με φύλλωμα
αψηλό.²³

Αναγνώστη, μπορεί η «*αριστομυθικοαριθμη-
τική*» (FW 293:21) της *Αγρύπνιας* να σε μπέρδε-
ψε γοητευτικά, ίσως και απελπιστικά. Μα μην
αποκαρδιώνεσαι, έχει πλάκα στην *Αγρύπνια*
των *Φίννεγκαν*, «*υπάρχει πολλή μπαγαποντό-
πλακα στην Φυτιλοαγρύπνια των αστειοχωρια-
τοφίννεγκαν [...]*» (FW 499:13-14).

Και «*αν ο λόγος (εκ)μηδενίζεται*» (FW 298:19-
21), είναι γι' αυτόν τον λόγο που αποκτά τη δυ-
νατότητα των διαφορετικών, αμέτρητων συνδυ-
ασμών και παραλλαγών. Είναι γι' αυτόν τον λό-
γο που καθίσταται ο Λόγος-Πνεύμα ικανός να μι-
λήσει το άπειρο, σε πολλές γλώσσες, με πολλούς
τρόπους, για πολλά πράγματα. Όσοι και οι ανα-
γνώστες του βιβλίου.

Σε κάθε μέρος, σε κάθε φράση ακόμη και σε
μια λέξη, της *Αγρύπνιας των Φίννεγκαν* υπάρχει
κρυμμένη, όπως σε κάθε μάρμαρο, η μορφή της
Αφροδίτης, η μορφή της ομορφιάς. Και περιμέ-
νει τον εμπνευσμένο αναγνώστη-γλύπτη, να την
αποκαλύψει, σμιλεύοντάς την. Μα γνώριζε, α-
ναγνώστη μου, πως πάντα θα σου ξεφεύγει. Θα
παίζεις μαζί της κρυφτό διά βίου, σε ένα παι-
χνίδι όπου ο χρόνος είναι «*παις παίζων πεσ-
σεύων*» και όπου «*παιδός η βασιληίη*».²⁴

Ξεκίνα το παιχνίδι, αναγνώστη, «*αεί παις*»,
«*ωραίος ως Έλληνας*» (Εγγονόπουλος), παιδιο-
γέρων, με καρδιά γεμάτη κόσμους και πείρα της

ζωής. «*Παίρνει πολύ καιρό για να γίνεις νέος*»
(Π. Πικάσο). Ξεκίνα για να δεις την αλήθεια των
πραγμάτων. Να δεις μπορείς μόνον. Δεν μπορείς
να εξηγήσεις. Γιατί ο χρόνος και η αλήθεια, «*άλη
θεία: πλάνη θεία*»,²⁵ όπως την λέει ο Σωκράτης
παιχνιδιάρικα, θα παίζει μαζί σου. Θα σε ξεγελά-
ει και θα γελάει μαζί σου. Και συ μ' αυτήν.

Στο άπειρο της *Αγρύπνιας*, ο κύκλος τετρα-
γωνίζεται και η σφαίρα κυβοποιείται, παραμέ-
νοντας κύκλος και σφαίρα, σε μια νέα διάσταση
αντίληψης του κόσμου. Το μόνο που στο τέλος
μπορείς να πεις είναι: Νά! Νά! Κοίτα!!! Ένας τε-
τράγωνος κύκλος επιστρέφων κάθε φορά αλ-
λιώτικος. Μια κυβική σφαίρα, σε κυβίστηση συ-
νεχώς. Ανεξήγητο!!!

Το πρόσωπο της *Αγρύπνιας* είναι σαν εκείνες
τις φιγούρες όπου το πρόσωπο σε μια θέση γε-
λά και όταν την αναποδογυρίσεις κλαίει. Μόνο
που στην *Αγρύπνια* το πρόσωπο, όντας σε συνε-
χή κυκλική κίνηση, ζωγραφίζει έναν κλαυσίγελο
ή μια χαρμολύπη.

Η *Αγρύπνια*, αναγνώστη, δεν επιτρέπει
γραμμική ανάγνωση με αρχή μέση και τέλος. Εί-
ναι μια κυκλική ατέρμονη επανάληψη ενός α-
πλού, υπαινικτικού και χαρούμενου θέματος,
που συνεχώς επανέρχεται, αυτοδημιούργητο και
άχρονο. Το όνειρο κάποιου σε μια νύχτα στο
Δουβλίνο. Εντούτοις, το βιβλίο δεν μπορεί να
διαβαστεί σαν ένα «*φυσιολογικό*» βιβλίο, και,
αν ο αναγνώστης προσπαθήσει «*με την πρώτη*»
να κατανοήσει τη γλώσσα της νύχτας και να
«*βγάλει*» νόημα από αυτό, θα απογοητευθεί. Η
Αγρύπνια είναι ένα δύσκολο βιβλίο, μοναδικό.
Ένα βιβλίο που τελειωτικά ποτέ δεν θα διαβα-
στεί, μα θα διαβάζεται συνεχώς από τους ευέλ-
πιδες λοξίες του άφατου.

Είναι η ολότητα της ενικότητας, όπου το Ένα-
Όλον εκφράζεται και παρουσιάζεται με μύριους
τρόπους και μύρια χρώματα. «*Και εκ πάντων εν
και εξ ενός πάντα*».²⁶ Μια ονειρική «*αρμονία
αφανής φανερός κρείττων*»²⁷ συνθεμένη σε φιν-
νεγκανική γλώσσα. Για να το νιώσεις αυτό —

²³ Όμηρου, *Οδύσσεια*, δ 455, 417-418 & 456-458,
μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης (Αθήνα: Καστανιώτης, 1996).

²⁴ Ηράκλειτος, *ό.π.*, απόσπ. 52.

²⁵ Πλάτων, *Κρατύλος* 421a b4.

²⁶ Ηράκλειτος *ό.π.*, απόσπ. 10.

²⁷ Ηράκλειτος, *ό.π.*, απόσπ. 54.

όχι, να το καταλάβεις δεν μπορείς— θέλει «*intestions*» [> intestines (έντερα, τόλμη) + testis (όρχεις) + tention (ένταση, συν. δύναμη) + intention (πρόθεση, συν. θέληση.): αντεροαρχι-δοδυναμοθέληση». (FW 301:30).

Βλέπετε πράγματα και λέτε «γιατί;». Αλλά εγώ ονειρεύομαι πράγματα που ποτέ δεν ήταν και λέω «γιατί όχι;» (George Berbard Shaw)²⁸

Την *Αγρύπνια* μπορείς να την καταλάβεις, αναγνώστη, μόνο με τα άγρυπνα μάτια της ψυχής σου. «Κακοί μάρτυρες ανθρώποισιν οφθαλμοί και ώτα».²⁹ Γιατί στην *Αγρύπνια* διασπώνται οι φραγμοί μεταξύ της δομημένης και βασισμένης σε κανόνες συνειδητής σκέψης και του πρωτεύοντος υποσυνείδητου. Η *Αγρύπνια* καϊδεύει το συλλογικό ασυνείδητο, όπου

*Αριθμηταναρίθμητες ζωντανοϊστορίες είναι
κατωπεσμένες ο' αυτήν την παραλιοπανού-
κλα, ελαφροτιναγμένες σαν χυμενοχιονο-
φάδες, σκουπίδια από ψηλά, σαν ένας τε-
ράστιος μάγος όλων των στροβιλόκοσμων.*
(FW 17:26-29)

Και αν μπερδεμένη τη βρήκες την *Αγρύπνια*, αναγνώστη, αυτή δεν σε γέλασε και ας σε περιγέλασε. Όμως «Σ' έδωσε το ωραίο ταξίδι. Χωρίς αυτήν δεν θα 'βγαινες στο δρόμο» (Καβάφης).

Τώρα, «*Νόλαν Μπρούνο μπορείς να βγεις από την τάξη*» (FW 159:22). Τώρα, αναγνώστη της *Αγρύπνιας*, μπορείς να σηκώσεις πάλι την άγκυρα για νέες περιπέτειες και

*σιωπηλοαρμένιζε ηλιοτριγυρίζοντας γυμνό-
στηθος στη θαλασσομπανιέρα, όπου οι βυ-
θοί κάτω είναι πολλές οργιές, από τη Γη του
Φρανς Ζοσέ μέχρι το Ακρωτήριο της Καλής
Ελπίδας* (FW 312: 5-12)

όπου σε περιμένει η *Αγρύπνια των Φίννεγκαν*.

*Έι, Όρα Ωραπαλιτιμφίννεγκαν, Ξυπνήστε!
Γιατί αν η επιστημοσιωπή (τι είναι τι) μπορεί
να μας βουβάνει στο μηδέν, μια σκέψη, α-*

*γορασμενοσχετικά με τον Μεγάλο Κάποιο
μέσα στα Αφεντικοάπαντα, ελπιδοΐσως μια
τεχνοαρμονία (ποιος είναι ποιος) μπορεί να
μας τραγουδηθεί τιμκάτι για τα Μικρά Και-
νουργιοφιλαράκια που κουδουνίζουν [...].*
(FW 415: 15-18)

Λοιπόν, μετά την περιπέτεια της ανά-γνώσης του βιβλίου, «*Ποιοτελοπαντωνειναιτονομάσου: Whateveryounameis*» (FW 479:12), Αναγνώστη; Νά Ο Καθένας!

Τα πρόσωπα του έργου

Ένα έργο για δύο ανθρώπους που είναι ταυτόχρονα ένας και πολλοί: Οι δύο πρωταγωνιστές της *Αγρύπνιας*, ο ΝΟΚ (Νά Ο Καθένας) και η σύζυγος του ΑΛΠ (Άννα Λίβια Πλούραμπελ). Αυτός, ο ΝΟΚ, ο «μεγάλος κάποιος μέσα στο Παν» (FW 415.17), με το όνομα Πανδοχέας (Porter), είναι ιδιοκτήτης μιας ταβέρνας ή πανδοχείου, και είναι συνήθως γνωστός με τα αρχικά Η.Σ.Ε. (Here Comes Everybody: Νά Ο Καθένας: ΝΟΚ), που ως μεταβλητές παίρνουν διάφορες τιμές: Όταν είναι σύγχρονος, είναι «*Heinz Cans Everywhere: Κονσερβοκούτια Χέινζ Παντού*». Άλλοτε είναι «*Haroun Childeric Eggeberth: Χαρούνη Παιδιών Αυγογενήτορας*». Άλλοτε «*Humile, Commune and Enseducious: Ταπεινός Κοινός και Εντομοαίμομιχτης* (Ensectuous > insect: έντομο > incestuous: αιμομίκτης). Και πάντα είναι ο *Αγρυπναυτιάς (Earwicker)*, που είναι ένας «γενικός τόμος χαρακτήρων» (FW 444.2).

Οι προσωποποιήσεις του στη μια ή στην άλλη «χρονοχρωματισμένη» (FW 29:20) στιγμή είναι διάφορες: Αδάμ, Χριστός, Καίσαρ, Τζένγκις Χαν, Κρόμβελ, Ουέλινγκτον, Γκίννες, Φίννεγκαν, ή κάποιος άλλος τύπος. Είναι δύσκολο να «ταυτοοριστεί ο ατομοδυσένας (the *individuone*)» (FW 51.6).

Στο Δουβλίνο τον ταυτίζουν με τον λόφο του Χόθ (Howth), με το μνημείο του Ουέλινγκτον, ή την Αποθήκη στο πάρκο του Φοίνικα. Αλλά εδώ και οπουδήποτε αλλού —το Δουβλίνο είναι παντού— ο ΝΟΚ είναι ένας έκπτωτος, όπως ο Αδάμ· όπως ο Χριστός είναι ένας αναστημένος· και όπως ο Τιμ Φίννεγκαν, ο ήρωας της ομώνυμης ιρλανδικής μπαλάντας, ένας αφυπνισμένος

²⁸ George Bernard Shaw, *Back to Malhuselah*.

²⁹ Ηράκλειτος, *ό.π.*, απόσπ. 107.

γίγαντας στην αγρύπνια του. Επίσης, όπως ο Φοίνικας (το πίσω μέρος της ταβέρνας του βλέπει στο πάρκο του Φοίνικα του Δουβλίνου), καίγεται και αναγεννάται και από τις στάχτες του και τα απομεινάρια των μαχών του, γεννιούνται παιδιά, πόλεις, βιβλία.

Η σύζυγός του Άννα είναι συνήθως γνωστή με τα αρχικά ΑΛΠ: Άννα Λίβια Πλούραμπελ (ALP: Anna Livia Plurabelle). Είναι οποιαδήποτε γυναίκα ή «*ψυχομαμά: annyma*». Ο ΝΟΚ είναι ο πατέρας μας, η ΑΛΠ είναι η Μεγάλη Μάνα της δημιουργίας. Είναι το ποτάμι της ζωής και του χρόνου. Μεταξύ των συμβόλων της είναι το δέλτα ή τρίγωνο, το θηλυκό Ο και το «ναι: ουί» και «wee: μικρούλι». Είναι η Εύα, η Μαρία, η Ίσσυ, οποιαδήποτε γυναίκα μπορεί να σκεφθεί κανείς, ένα ποτάμι δεξαμενή (*riverpool*) (FW 17:7). Μια πόρνη, και ένα μικρό κοιτοπουλάκι.

Ο κύριος και η κυρία Αγρυπναυτιά έχουν τρία παιδιά, δύο δίδυμους γιους και μία κόρη, που είναι τόσο πρωτεϊκά πρόσωπα, όσο και οι γονείς τους.

Οι δυο δίδυμοι, επίσημα γνωστοί ως Σημ και Σων, εμφανίζονται χωροχρονικά ως Μουτ και Τζουτ, Τζέρρυ και Κέβιν, Μπατ και Ταφφ, Μούτα Τζούτα. Πάντα αντίθετοι όσο ένα μυρμήγκι και ένας τζίτζικας ή όπως ο χρόνος και ο χώρος. Προσωποποιούν όλους τους πολέμους και τις αντιδικίες της ανθρώπινης ιστορίας.

Η Ίσσυ, Ιζαμπέλ, η κόρη τους, είναι το κάθε θηλυκό, όπως και αν θέλει κανείς να το ονομάσει: Νουβολέτα ή Μαργαρίνα. Όταν κάθεται μπροστά στον καθρέφτη της αυτοθαυμάζεται και συνομιλεί με το είδωλό της, ενώ ο πατέρας της και τα αδέρφια της θαυμάζουν αυτήν. Γιατί και τα αγόρια είναι το ίδιο «*ensectous > incestous*: εντομοαιμομικτικά» σαν τον πατέρα τους.

Οι εντάσεις μέσα σε αυτήν την οικογένεια είναι όλες οι εντάσεις της ιστορίας. Η πορεία της οικογένειας είναι η πορεία της ιστορίας με όλες της τις διαμάχες, συμφωνίες, αγάπες και μίση. Άνοδος και πτώση, ύπνος και ξύπνημα, θάνατος και ανάσταση, αμαρτία και μετάνοια, αντιπαλότητα και ειρήνευση.

Στο τοπικό σύμπαν της οικίας του Αγρυπναυτιά, στην Τσαπελιζόλντ (Chapelizod: παρεκλήσει της Ιζόλδης), ζουν η Κέιτ, η υπηρέτρια που κάνει όλες τις δουλειές και ο Τζόε, ο άνθρωπος επίσης για όλες τις δουλειές. Η Κέιτ είναι προσωποποίηση της ΑΛΠ σε ώριμη πια ηλικία όπως η Ίσσυ είναι προσωποποίηση της ΑΛΠ σε νεαρή ηλικία.

Υπάρχουν δώδεκα άνδρες, πελάτες της Ταβέρνας-Πανδοχείου του Αγρυπναυτιά, κουτσομπόληδες, δικαστές στη δίκη του και μοιρολογητές στην αγρύπνια του.

Επίσης, υπάρχουν τέσσερις άνδρες, ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης, ή όλοι μαζί σε έναν: Μαμαλούγια (Mamalujo). Αυτοί, χώνοντας παντού τη μύτη τους, είναι κριτές και ιστορικοί, συγγραφείς των ευαγγελίων και των χρονικών της Ιρλανδίας.

Στη γειτονιά υπάρχουν 28 κορίτσια, φίλες της Ιζαμπέλ, που είναι η εικοστή ένατη. Αυτές οι 28 Ανοιξίες (Floras) ή κορίτσια του ουράνιου τόξου, είναι προεκτάσεις της Ιζαμπέλ, του κοριτσιού του δίσεκτου χρόνου (ο Φλεβάρης στο δίσεκτο έτος έχει 29 ημέρες και η Ίσσυ είναι η 29η της παρέας των κοριτσιών). Και οι είκοσι-εννιά είναι προεκτάσεις της ΑΛΠ.

Στο πάρκο του Φοίνικα, την Εδέμ του Δουβλίνου, είναι δύο κορίτσια και τρεις στρατιώτες, που έχουν κατά κάποιον τρόπο εμπλακεί στο αμάρτημα του Αγρυπναυτιά. Οι δύο πειρασμοί φαίνεται ότι είναι η ΑΛΠ και η Ιζαμπέλ. Οι πειραζόμενοι φαίνεται ότι είναι ο Αγρυπναυτιάς και οι γιοι του· η ΑΛΠ παρατηρεί: «*υπήρχαν τρεις άντρες*» (FW 1.13.14).

Κάτω στον ποταμό Λίφφου είναι δύο πλύστρες οι οποίες, κουτσομπολεύοντας την ΑΛΠ και τον Αγρυπναυτιά, βγάζουν τα άπλυτα τους στη φόρα.

Όλη τη διήγηση των 628 σελίδων διατρέχει κάποια φήμη: Κάτι άσεμνο έχει συμβεί στο πάρκο του Φοίνικα του Δουβλίνου, μεταξύ του ΝΟΚ και δύο μικρών κοριτσιών (έδειξε τα γεννητικά του όργανα ο ΝΟΚ; Ούρησε μπροστά τους; Τις κρυφοκύταξε ενώ ουρούσαν;), το οποίο είδαν τρεις στρατιώτες. Γι αυτό κατηγορείται ο ΝΟΚ, χωρίς ποτέ να μαθαίνουμε τι ακριβώς ήταν αυτό

που έκανε ο ΝΟΚ στο πάρκο. Όταν η σύζυγος του, η ΑΛΠ, αποπειράται να τον υπερασπιστεί, εγείρει νέες υποψίες εναντίον του, διότι εάν αυτός δεν έχει κάνει κάτι, προς τι η υπεράσπιση;

Τα παιδιά τους επίσης, η Ίσσυ, ο Σημ («ο γραφιάς» στο έργο) και ο Σων (ο ταχυδρόμος), αποτελούν πηγή στενοχώριας. Τα δύο δίδυμα αγόρια, ενσαρκώνοντας διάφορες ιστορικές μορφές, είναι σαν τον Κάιν και τον Άβελ, τον Ιακώβ και τον Ησαΐ, αντιθετικά ζευγάρια σε όλες τους τις εκφάνσεις, που ποτέ δεν μονιάζουν.

Στην *Αγρύπνια των Φίννεγκαν* τα ίδια θέματα επανέρχονται, μα κάθε φορά είναι διαφορετικά: τα δύο κορίτσια και οι τρεις στρατιώτες· ο Μπάκλεου που πυροβολεί το Ρώσο στρατηγό· το Μούτρο που συναντά τον Αγρυπναυτιά στο πάρκο και τον κάνει να αισθανθεί ένοχος· η Σκανταλιαροπορνοβασίλισσα (Prankquean) που ενοχλεί και προκαλεί τον Αγρυπναυτιά συνεχώς· η κότα, που πάντοτε σκαλίζει αυτό το γράμμα στα σκουπίδια, ένα γράμμα δυσανάγνωστο, που το έγραψε ο Σημ (συγγραφέας), καθ' υπαγόρευση μάλλον της ΑΛΠ και το ταχυδρόμησε ο Σων (ο ταχυδρόμος).

Μαζί με αυτά τα κύρια μοτίβα, υποδεέστερα σχήματα επανέρχονται: Μάχες, συζητήσεις, παρωδίες, αναστροφές, λυρισμοί, μηρυκασμοί, «κατεστραμμένες αναφορές, σκουπίδια από ρητά» (FW 183:22), και Ραμπελεσιανοί (Rabelaisian) κατάλογοι, που κουράζουν και αποσπούν την προσοχή. Όλα αυτά συνδυάζονται και ανασυνδυάζονται όπως σε ένα καλειδοσκόπιο, στο οποίο «εμείς ρίχνουμε μια αυτιά: *we keep an ear to*».

Εν συντομία, οι άνθρωποι της Αγρύπνιας, χίλιοι και ένας, είναι μέλη ή προβολές και προεκτάσεις της οικογένειας. Πλευρές του ΝΟΚ και της ΑΛΠ, που κατά κάποιον τρόπο είναι όλοι οι άνθρωποι του κόσμου. Στην αρχή, στον παράδεισο, ήταν ο Αδάμ και η Εύα, οι πρώτοι γονείς μας. Πλησιάζοντας στο τέλος, κοντά στο πάρκο του Φοίνικα, είναι ο ΝΟΚ και η ΑΛΠ «*οι Βιαίως επιβληθέντες ενοικιαστογονείς μας*» (FW 576:27).

Η δομή του Βιβλίου

Το βιβλίο του Τζιανμπαττίστα Βίκο (Giambattista Vico) *La Scienza Nuova* (1725), αποτελεί τη βάση της *Αγρύπνιας*. Ο Βίκο υποστηρίζει ότι η ιστορία του ανθρώπου, δημιουργημένη από τον άνθρωπο κάτω από τους νόμους της θείας πρόνοιας, προχωρά κυκλικά, δια μέσου τριών περιόδων: της Θείας, της Ηρωικής και της Ανθρώπινης, και μετά από μια επιστροφή (*ricorso*) ο κύκλος ξανά-αρχίζει, στους αιώνες των αιώνων.

Η *Αγρύπνια των Φίννεγκαν* χωρίζεται από του αναλυτές του έργου (ο Τζόους δεν περιλαμβάνει κεφάλαια ή βιβλία στο έργο του) σε τέσσερα βιβλία (B): B1 (Θεία περίοδος), B2 (Ηρωική περίοδος), B3 (Ανθρώπινη περίοδος), B4 (Επιστροφή) και δέκα επτά κεφάλαια (K): (K 1-8) στο B1, (K 9-12) στο B2, (K 13-16) στο B3 και ένα και μοναδικό κεφάλαιο (K 17), στο B4. Τα δεκαεπτά κεφάλαια, επίσης ακολουθούν την αλληλουχία του Βίκο.

Η *Αγρύπνια*, αν και συντίθενται από ιστορίες, δεν διηγείται καμιά ιστορία. Παρά τις συγκεκριμένες ιδιαιτερότητες, την ατομικότητα ή την ιδιομορφία του έργου, η τζουϊσική αφαίρεση οδηγεί σε «*κάποιον μη συγκεκριμένον, μη ατομικόν, (imparticular), ο οποίος θα τοπικοποιήσει, καπουποιήσει (somewherise) για το σύνολο*» (FW 602.7).

Η *Αγρύπνια* είναι το «*πραγματικονεοτυλιχτήρι: newsergyreel*, το καρούλι που τυλίγεται η ταινία, και κουτρουβαλώντας «*μακριά από το πραγματικοτυλιχτήρι του κόσμου*» (FW 64.25) επινοεί σενάρια. Στον χρόνο της *Αγρύπνιας* ο πατέρας και η μητέρα καλύπτουν την πρώτη χιλιετία. Ο Σημ, ο αριστοκρατικός γιος καλύπτει τον Μεσαίωνα—Αναγέννηση. Ο Σων, ο δημοκρατικός τα τελευταία 500 χρόνια. Μια σημαντική χρονολογία της *Αγρύπνιας* είναι το 1132. 11: ο αριθμός της ανανέωσης, της νέας αρχής (μετά το 10). Ένας καινούργιος κύκλος. 32: ο αριθμός της πτώσης (με την επιτάχυνση της βαρύτητας: 32 ft/sec²).

Η γλώσσα της Αγρύπνιας

Η γλώσσα του κειμένου είναι ιδιότυπη, ιδιόμορφη, μοναδική. Οι Φίννεγκαν μιλούν τα φιννεγκανικά του Τζόους. Μια γλώσσα επινοημένη, κατασκευασμένη με λέξεις ετεροσύνθετες, πορτμαντό: «δύο έννοιες πακεταρισμένες μέσα σε μια λέξη», όπως λέει ο Χάμπτυ Ντάμπτυ.³⁰ Γλώσσα κατασκευασμένη με αναγραμματισμούς, λογοπαίγνια, αντιμεταθέσεις, λιπογραμματισμούς, ονοματοποιίες, συγκοπές, μεταθέσεις, νεολογισμούς.

Όπως κάθε γλώσσα, και η γλώσσα της Αγρύπνιας είναι «ένα πρίσμα μέσα από το οποίο οι χρήστες της γλώσσας βλέπουν τον κόσμο» (Mounin),³¹ και επειδή «η γλώσσα μου είναι ο κόσμος μου» (Wittgenstein),³² ο κόσμος και η Αγρύπνια παίρνει τόσες μορφές και σημασίες, όσες δίνουν οι άνθρωποι και οι γλώσσες που τον μιλούν και την διαβάζουν. Γιατί «Ο κόσμος, πρόσεξε, γράφει, έγραφε και θα γράφει τα δικά τον ιερογλυφικά για πάντα, για κάθε άνθρωπο, για όλα τα πράγματα» (FW 19:35-36 20:1).

Με τη γλώσσα της Αγρύπνιας, ένας δεύτερος πύργος της Βαβέλ οικοδομείται από τα ερείπια, τα υπολείμματα του πρώτου. Μέσα από την σύγχυση των γλωσσών, μια πιο αλαζονική σύγχυση εμφανίζεται στη γλώσσα της Αγρύπνιας. Με τα λόγια του ίδιου του Τζόους:

Μια υπόθεση που σε σαστίζει [...] Περιπλοκές στα δεξιά μου περιπλοκές αριστερά μου, σύμπλεγμα στη σελίδα μπροστά μου, απορία στην πένα δίπλα μου, διπλά τα πράγματα στα περιπλανώμενα μάτια μου. Μπέρδεμα... Μπέρδεμα, μπλέξιμο... σαστισμάρα, διβουλία... χαύνωση (Complication... complication. complex...

³⁰ Lewis Carroll, *Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking-Glass* (Νέα Υόρκη: St Martin's Press, 1971), σ. 220.

³¹ Georges Mounin, *Κλειδιά για την γλωσσολογία*, μτφρ. Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1984), σ. 78-79.

³² Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, μτφρ. Θ. Κιτσόπουλος (Αθήνα: Παπαζήσης, 1978), σ. 45-85.

perplex, duplex... stuplex...) στο πρόσωπο του αναγνώστη.³³

Γλώσσα—Σκέψη—Κόσμος, τριάδα ομοούσιος και αδιαίρετος και ομοιούσιος με τον Λόγο, που είναι «γλώσσα και σκέψη συνάμα» (Κώστας Αξελός).³⁴ Και του Λόγου η πρωταρχική λειτουργία είναι η ανθρώπινη επικοινωνία. Η ανακοίνωση, δηλαδή, στους άλλους του κόσμου μου, που τον σκέφτομαι με τη γλώσσα μου και τον κοινωνώ (μοιράζομαι) με τους άλλους και τον επικοινωνώ (μεταδίδω ως μήνυμα), στους άλλους, πάλι με τη γλώσσα μου.

Το μήνυμα είναι γλωσσικό σημείο, δηλαδή:

η ολότητα που προκύπτει από την σύνδεση (συσχέτιση) *σημαίνοντος* (ακουστική, οπτική εικόνα) και *σημαινόμενου* (έννοια, σημασία). (Saussure)³⁵

Και η συσχέτιση αυτή είναι μια «σημειακή συνάρτηση, δια της οποίας προσδίδεται η σημασία στο μήνυμα» (Roland Barthes).³⁶

Και η σημασία είναι αυτή που καλεί και προκαλεί τον αποδέκτη του μηνύματος σε *ερμηνεία*, προκειμένου να το κατανοήσει, να του (απο-)δώσει νόημα.

Μια σημειακή συνάρτηση είναι η γλώσσα της Αγρύπνιας, στην οποία καλείται ο μεταφραστής να δώσει τις διαφορετικές τιμές στις μεταβλητές της. «Μόλις που χρειάζεται να μου συλλαβίσεις πώς θα συνδεθεί κάθε λέξη» (FW 20:13) για να προκύψουν «τρεις επί είκοσι και δέκα»³⁷ (FW 20:14) αναγνώσεις του ατέρμονος βιβλίου του Τζέιμς Τζόους *Η Αγρύπνια των Φίννεγκαν*. Όλες οι δυνατότητες ερμηνείας ενυπάρχουν, συνυ-

³³ James Joyce, *Letters I*, 222.

³⁴ Κώστας Αξελός, *Ανοιχτή συστηματική*, μτφρ. Ν. Φωκάς (Αθήνα: Εστία, 1989), σ. 20.

³⁵ Ferdinand de Saussure, *Γενικά μαθήματα γλωσσολογίας*, μτφρ. Ι. Δ. Αποστολόπουλος (Αθήνα: Παπαζήσης, 1979), σ. 80-100.

³⁶ Roland Barthes, *Στοιχεία σημειολογίας: η σημασία*. Στο: *Κείμενα σημειολογίας*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης (Αθήνα: Νεφέλη, 1981), σ. 89-98.

³⁷ Three score (3 x 20 = 60) and ten (και δέκα) = 70. Εβδομήντα έτη. Η διάρκεια της ζωής κατά τη Βίβλο «αι ημέραι των ετών ημών εν αυτοίς εβδομήκοντα» (Ψαλμ. 89:10).

πάρχουσες. Το ποια ή ποιες και πόσες θα πραγματοποιηθούν, αφήνεται στη φαντασία και το ένστικτο του μεταφραστή (και του αναγνώστη), ο οποίος, ελευθερωμένος από τα δεσμά της επικυρίαρχης σημασίας, αυθαίρετος, δηλαδή *αυτοπροαίρετος* (προϊόν ελεύθερης βούλησης), αλλά όχι ασύδοτος, ξαναγράφει, μεταφράζοντας (και διαβάζοντας ως αναγνώστης) την *Αγρύπνια*.

Η γλώσσα ως «τρίτο σύμπαν» (Huboldt),³⁸ ανάμεσα στην φαινόμενη πραγματικότητα του εμπειρικού κόσμου των αισθήσεων, —που μας γελούν ως προς την αληθινή φύση της πραγματικότητας, η οποία υπόκειται «στη λογοκρισία των υπορθολογικών αισθήσεων» (FW 20:1)— και στην εσωτερικότητα της συνείδησης, μεταβάλλει το σχήμα του κόσμου. Κάθε γλώσσα είναι μια απόπειρα διαμόρφωσης και απεικόνισης της σκέψης του κόσμου.

Η γλώσσα της *Αγρύπνιας*, «ούτε λέγει ούτε κρύπτει, αλλά σημαίνει» (Ηράκλειτος).³⁹ Μια γλώσσα που πρέπει να μάθει, ο μεταφραστής και αναγνώστης, να την καταλαβαίνει με τις αισθήσεις του και με την πίστη μόνο, όπως παροτρύνει ο Τζόυς:

σκέψου με το στομάχι σου [...] εννόησε με τη μύτη σου. Με την πίστη μόνο. Εδώ τώρα κορόιδεψε καϊδευτικά τα αγγλικά (FW 579:20-24)

Με τη γλώσσα του ονείρου είναι γραμμένο αυτό το βιβλίο. Και στην ίδια γλώσσα πρέπει να μεταφραστεί και να αναγνωστεί,

εκθλίβοντας από την καθαρή ασυναρτησία και τον παράλογο λαβύρινθο του ονείρου, τις αλληλεπικαλυπτόμενες, πολύσημες και συνειρμικά ερμηνευμένες δομές του. (John Bishop)⁴⁰

³⁸ (Karl) Wilhelm von Humboldt, στο George Steiner, *Μετά τη Βαβέλ: όψεις της γλώσσας και της μετάφρασης*, μτφρ. Γρηγόρης Κονδύλης, επιμ. Άρης Μπερλής (Αθήνα: Scripta, 2004), σ. 176.

³⁹ Ηράκλειτος, *ό.π.*, απόσπ. 93.

⁴⁰ John Bishop, *Joyce's Book of the Dark: Finnegans Wake* (Μάντισον, Ουισκόνσιν: University of Wisconsin Press, 1986), σ. 274.

Μια καινούργια γλώσσα έχει επινοηθεί, που μιλά το υποσυνείδητο. Μια ονειρόγλωσσα που στη βάση της είναι αγγλική, «θα τους επιστρέψω την αγγλική τους γλώσσα» λέει ο Τζόυς, «δεν την καταστρέφω ολοκληρωτικά»,⁴¹ αλλά ταυτόχρονα είναι εξαιρετικά ελατή και πλαστική και μπορεί να περιλάβει τα πάντα. Ένας σημασιολογικός πυρηνικός αντιδραστήρας, όπου οι λέξεις διασπώνται στα βασικά τους στοιχεία και επανασυνδυάζονται σε νέες λέξεις, φορτισμένες με πολυδύναμες στρώσεις σημασίας, μέσα στις οποίες πάλλονται οι λέξεις και σημασίες των συστατικών τους λέξεων. Στο τέλος, διαισθητικά, ο αναγνώστης αποδέχεται ως προφανείς ερμηνείες και γλωσσικά σχήματα που σε πρώτη ματιά μπορεί να απορριφθούν ως παράλογα ή α(νεν)νόητα.

Μια αλληλοεπικάλυψη διαφανειών είναι η γλώσσα της *Αγρύπνιας*, όπου μπορείς να διακρίνεις τις υποκείμενες διαστρωματώσεις. Μια γλώσσα που παίζει με πολλά πράγματα την ίδια στιγμή. Μια γλώσσα «πέρα από τα σύνορα του αντιληπτού, πέρα από τις δυνατότητες της επικοινωνίας» (Umberto Eco).⁴²

Η *Αγρύπνια* είναι γραμμένη σε αυτήν τη γλώσσα και δεν πρέπει να προσπαθήσεις να την εξηγήσεις, αναγνώστη, γιατί θα την παρεξηγήσεις. «Θα αγριοπατιοπαρεξηγηθώ αν εξηγηθώ» (FW 163:22).

Ακόμα κι αν συμβουλευθούμε όλη τη διαθέσιμη βιβλιογραφία και μας εξηγηθούν διεξοδικά οι υπαινιγμοί και οι άγνωστες λέξεις, θα καταστήσουν, το ήδη ακατάληπτο και ακαταλαβίστικο του *Οι Φίννεγκαν Αγρυπνούν*, λίγο περισσότερο, ευκρινώς, ακατάληπτο. (John Bishop)⁴³

Η *Αγρύπνια των Φίννεγκαν* είναι γραμμένη σε μια χαοτική γλώσσα, επινοημένη για να περιγράψει και αναπαραστήσει τον κχαόσμο — chaosmos [chaos(mos) : χάος + c(ha)osmos : κό-

⁴¹ Richard Ellmann. *James Joyce*. Revised ed. (Οξφόρδη: Oxford University Press, 1983), σ. 546.

⁴² Umberto Eco, *Η ποιητική του Τζέιμς Τζόυς* (Αθήνα: Δελφίνι, x.x.), σ. 112.

⁴³ John Bishop, *ό.π.*, σ. 26.

σμος] (FW 118:21)— των Φίννεγκαν και του Τζόους και το δικόν μας.

Δυο λόγια για τη μετάφραση από τα αγγλο-ιρλανδικο-φιννεγκανικά του Τζόους στα ελληνο-φιννεγκανικά

Τι θα ήταν, λοιπόν, μια κανονική μετάφραση (translation proper), δηλαδή «μετάφραση από μια φυσική γλώσσα σε μια άλλη» (Jacobson),⁴⁴ ενός κειμένου που είναι γραμμένο σε μια τέτοια αφύσικη γλώσσα, τα φιννεγκανικά; Με ποιον τρόπο θα μπορούσε να γίνει αυτή η μεταφορά, η μετά-βαση (λατινικά: trans-latio), από τη γλώσσα προέλευσης, τα «αγγλικοφιννεγκανικά», στη γλώσσα υποδοχής;

Θεωρώ ότι θα ήταν ξένη προς την ιδιομορφία και πρωτοτυπία αυτού του έργου μια παράφραση, μια ελεύθερη απόδοση ή μια διασκευή. Το κύριο χαρακτηριστικό της *Αγρύπνιας* είναι η ιδιόγλωσσά της, που μιλάει το ακατανόητο του ονείρου και μια «κατά νόημα» μετάφραση, λιγότερο ή περισσότερο ελεύθερη, ώστε να είναι κατανοητό το έργο, θα οδηγούσε, κατά τη γνώμη μου, σε ακρωτηριασμό. Στο σακάτεμα αυτού του έργου.

Η μετάφραση από τα «αγγλοφιννεγκανικά» του Τζόους μου φάνηκε ότι δεν θα μπορούσε να γίνει παρά μόνο στα «ελληνοφιννεγκανικά». Δηλαδή με τα ίδια εργαλεία: το πορτμαντό, την ετεροσύνθετη λέξη, που μες στην πολυσημία της αντηχούν οι επιμέρους λέξεις και έννοιες που την απαρτίζουν. Η έννοια (σημασία, νόημα) είναι κλεισμένη στη λέξη (μορφή), αχώριστη από αυτήν, «σαν την ψυχή μέσα στο σώμα» (George Steiner)⁴⁵ και δεν μπορεί να υπάρξει το σώμα (μορφή, σημαίνον, περιέχον) χωρίς την ψυχή (σημασία, σημαινόμενο, περιεχόμενο, νόημα) και αντιστρόφως. «Το νόημα δεν μπορεί ποτέ να διαχωριστεί πλήρως από την μορφή» (George Steiner).⁴⁶

⁴⁴ Umberto Eco, *Mouse or Rat? Translation as Negotiation* (Λονδίνο: Phoenix, 2004), σ. 2.

⁴⁵ Steiner, *ό.π.*, σ. 416.

⁴⁶ Steiner, *ό.π.*, σ. 412.

Έτσι επεχείρησα μια μετάφραση «κατά γράμμα», από τα αγγλο-ιρλανδο-φιννεγκανικά του Τζόους σε «ελληνοτρίζοντα: creakish⁴⁷... εψιλονερμαφρόδιτα: epsilene⁴⁸» (FW 19:10-11) «ελληνοφιννεγκανικά». Μιμήθηκα τις ετεροσύνθετες λέξεις του πρωτοτύπου κειμένου, αναλυμένες στις επιμέρους λέξεις που τις συνθέτουν «Το σύνθετον μέχρι των ασυνθέτων διαιρείν (ταύτα γαρ ελάχιστα μόρια του παντός)»⁴⁹ και υποτονθορύζουν μέσα στη σύνθετη λέξη, δίνοντας της νέα μορφή και περιεχόμενο, χωρίς να χάνουν τα αντίστοιχα δικά τους.

Μια πιστή, κατά το δυνατόν, (για την *Αγρύπνια* του Τζόους πρόκειται!) μετάφραση, μίμηση του πρωτοτύπου επεχείρησα. Όχι αντίγραφο, καλούπι, αποτύπωμα. Αλλά μια «ολική μετάφραση απόλυτης μίμησης» (George Steiner)⁵⁰ του πρωτοτύπου, γραμμένη σε μια άλλη γλώσσα, επίσης κατασκευασμένη. Προσπάθησα μια μίμηση, αναπαράσταση, της «φιννεγκανικότητας» του πρωτοτύπου. Μια μίμηση η οποία εάν «εφίκεται [σ.σ. έφθασε] της ομοιότητας, επαινείται»· μια ζωγραφιά ομιλούσα, «ζωγραφίαν φθεγγομένην», που «τη θαυμάζουμε όχι ως καλόν, αλλ' ως όμοιον» όπως γράφει ο Πλούταρχος.⁵¹

Ένα κράμα κυριολεκτικότητας και ανευλαβούς ελευθεριότητας ήταν το τόλμημα της μετάφρασης. Στη μετάφραση «οτιδήποτε άλλο από την πιο αδέξια κυριολεξία αποτελεί απάτη» (Nabokov).⁵² «Η κυριολεξία δεν είναι η αφελής και εύκολη μέθοδος, αλλά η έσχατη» (George Steiner).⁵³

Δεν θέλησα να κάνω «βατά, αμαξिता, τα ψηλά βουνά» (Antoine Berman).⁵⁴ Οι «ωραίες άπιστες (Les belles infidèles)» μεταφράσεις κατά τον

⁴⁷ Creakish > (creak: τρίζω) > Greekish: ελληνικά.

⁴⁸ Epsilene (> έψιλον) > epicene: ερμαφρόδιτος

⁴⁹ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, I251a19-20.

⁵⁰ Steiner, *ό.π.*, σ. 161.

⁵¹ Πλούταρχος, *Ηθικά. Πως δει τον νέον ποιημάτων ακούειν* (Αθήνα: Κάκτος, 1995), 18 A-E.

⁵² Στο Steiner, *ό.π.*, σ. 414.

⁵³ Steiner, *ό.π.*, σ. 533

⁵⁴ Antoine Berman, *Η μετάφραση και το γράμμα, ή, Το πανδοχείο του απόμακρου*, μτφρ. Σεσίλ Ιγγλέση Μαργέλλου (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2005), σ. 97.

Mounin,⁵⁵ δεν είναι όλες ωραίες. Και ετούτη η «πιστή» μετάφραση, ίσως να μην είναι ωραία. Ίσως, όμως, να είναι «όμορφη: (οο)ω μορφή», βασισμένη στη μίμηση της μορφής της λέξης του πρωτοτύπου.

Ιδού ένα παράδειγμα αυτής της μιμητικής προσπάθειας: «In the buginning is the woid» (FW 378:29). Στη φράση υπάρχουν δυο λέξεις αγγλοφιννεγκανικές: buginning και woid. Η λέξη buginning είναι σύνθεμα: bug (κοριός) + inn (πανδοχείο) + beginning (αρχή). Μιμούμενος, μεταφράζω την αγγλο-φιννεγκανική λέξη σε ελληνοφιννεγκανική: *κοριοπανδοχειοαρχή*. Αντιστοίχως, η λέξη woid είναι σύνθεμα: void (κενό) + word (λέξη) + world (κόσμος). Μεταφράζω: *κενοκοσμολέξη*. Ταυτοχρόνως, ολόκληρη φράση: «In the buginning is the woid» παραπέμπει στο «In the beginning is the Word: Εν αρχή ήν ο λόγος», του Ευαγγελιστή Ιωάννη, αλλά επίσης στο «Εν αρχή ην το χάος» της Ησιόδειας θεογονίας: «Πρώτιστα χάος εγένετ'». ⁵⁶

Προσπάθησα να συλλαβίσω τη γλώσσα της *Αγρύπνιας*, να την κατακτήσω, ακόμη και με τη βία —η κατά γράμμα μετάφραση, ούτως ή άλλως, «βιάζει τη μητρική γλώσσα αναγκαστικά» (Antoine Berman).⁵⁷

*Δάγκωσε τα γέλια μου, πίες τα δάκρυά μου.
Χύσε μέσα μου τόμους, συλλάβισέ με ολόκληρη και σκόρπισέ με λιποθυμισμένη. Απλά δε με νοιάζει τι σκέφτονται όσοι θέλουν να με ταπεινωθούν. Μετονόμασέ με ομορφιά, εδώ και τώρα και για πάντα* (FW 145:18-21)

Αυτό έκανα, «τοis κείνου ρήμασι (του Τζόους) πειθόμενος». Δεν άφησα αμετάφραστη ούτε μία λέξη ή φράση, όσο δύσκολη ή και αδύνατη φάνταζε η μετάφρασή της. Ούτε πάλι σε μια τέτοια περίπτωση αντικατέστησα το πρωτότυπο με δική μου περίφραση, για να είναι όμορφο και κατανοητό.

Η μετάφραση που διαβάζεις, αναγνώστη, δεν είναι, ούτε μια «ωραία άπιστη», ούτε μια φιλο-

λογική μετάφραση, ούτε μια εξευγενισμένη. Ένα αυθαίρετο, αλλά όχι ετσιθελικό, «φύρδην μίγδην», είναι, που μιμείται τα φιννεγκανικά «φύρδην μίγδην» του Τζόους.

Επεχείρησα μια κυριολεκτική μετάφραση, παρά τον αφορισμό του Αγίου Ιερωνύμου, προστάτη των μεταφραστών, ότι ένα κείμενο δεν πρέπει να μεταφράζεται «verbum e verbo» (λέξη προς λέξη) (Theo Hermans).⁵⁸ Εφόσον, όμως, οι λέξεις ως σημεία μιας γλώσσας *σημαίνουν*, είναι, ως εκ τούτου, προικοδοτημένες με νόημα.

Κατασκεύασα λέξεις κράματα (*κεράννυμι*, ανακατεύω, αναμειγνύω) από επιμέρους αντίστοιχες λέξεις του πρωτοτύπου. Αντίστοιχες λέξεις-σημασίες της φιννεγκανικής λέξης-κράματος, Και παρέθεσα σε υποσημειώσεις αυτήν τη διαδικασία. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στον αναγνώστη αλλά και στον κριτικό να (επι)κρίνει τη μεταφραστική δουλειά και να δώσει, γιατί όχι, αν μπορεί, μια άλλη ερμηνεία από αυτήν που έδωσε ο μεταφραστής.

Η παραδοσιακή αντίληψη ότι κάθε λέξη, σε συγκεκριμένη περίπτωση, έχει μία και μόνη έννοια, μία δοσμένη σημασία, ανατρέπεται στην *Αγρύπνια* και τη μετάφρασή της. Τα *σημεία*, ως υποκατάστατα σημασίας κάποιου πράγματος, στην *Αγρύπνια* και τα φιννεγκανικά δεν είναι αθώα. Ο συνηθισμένος στη γραμμική ροή της διήγησης μεταφραστής της *Αγρύπνιας* που θα επέλεγε μία μόνο ερμηνεία (ενώ υπάρχουν στην ίδια λέξη, χωμένες δύο και τρεις), προσπαθώντας να βρει το πιο λογικό (προσοχή, για την *Αγρύπνια* μιλάμε!) πλαίσιο συμφραζομένων, για να καταστήσει το μετάφρασμα κατανοητό, προφανώς θα αγνοούσε τις παγίδες που κρύβουν οι λέξεις-σημεία του έργου ως ετεροσύνθετες λέξεις. Και θα διέπραττε «*Foenix culprit! Φοινικοευτυχές ενοχολάθος!*» (FW 23:16).

Γιατί η «λογική» της ιδιόγλωσσας της *Αγρύπνιας* είναι προσχωσιγενής! Το βλέπει όποιος έχει άγρυπνα τα μάτια της «γλωσσοψυχής» του.

⁵⁵ Georges Mounin, *Les belles infidèles* (Παρίσι, 2003).

⁵⁶ Ησιόδου, *Θεογονία*, 116.

⁵⁷ Berman, *ό.π.*, σ. 104.

⁵⁸ Theo Hermans, "The Task of the Translator in the European Renaissance: Explorations in a Discursive Field", στο: *Translating Literature*, επιμ. Susan Bassnett (Νέα Υόρκη: Modern Language Association, 1992), σ. 14-40.

Δείτε τις προσχώσεις στο «Foenix culprit»: Κρύβει μέσα του το «Felix Culpa» (λατινικά: ευτυχές λάθος, του αγίου Αυγουστίνου), αλλά και το «Foenix», που παραπέμπει στο πάρκο του Φοίνικα (Phoenix) στο Δουβλίνο (όπου ο πρωταγωνιστής του έργου κατηγορείται ότι διέπραξε κάποιο αμάρτημα), και το «Felix» (στα λατινικά ευτυχής). Όλα αυτά σε μια λέξη, σύνθεμα λέξεων, κράμα. Το ίδιο συμβαίνει, επίσης, και με το «culprit», που κρύβει μέσα του το ένοχος (culprit) και το λάθος (culpa).

Οι συμβατικοί κανόνες υπαγορεύουν ότι για να είναι κατανοητό ένα κείμενο θα πρέπει να έχει μία και μόνη ερμηνεία. Ο Τζόυς, δημιουργός *ex aetate* ανοικτών οριζόντων, καταργεί αυτούς τους κανόνες. Αφέντης της γλώσσας του, διατυπώνει τον κανόνα ότι στην *Αγρύπνια* δεν υπάρχει κανόνας, ή —πράγμα που είναι το ίδιο— ισχύουν όλοι οι κανόνες που μπορεί κανείς να φανταστεί. Οι ερμηνείες είναι απεριόριστες και αυτό το επιτρέπει η κυριαρχία της ετεροσύνθετης λέξης-σημείου, που δεν κανοναρχείται, ούτε νομοκανονίζεται πάνω στη σημασία.

Η σημειακή συνάρτηση στην *Αγρύπνια* παρουσιάζει ανωμαλία (με την έννοια του όρου στη Φυσική). Η τιμή της σημασίας εξαρτάται από το γλωσσικό σημείο και παίρνει τόσες τιμές όσες αυτό επιτρέπει. Δηλαδή απεριόριστες. $f(A^{59}) \rightarrow \infty!$, στην *Αγρύπνια των Φίννεγκαν!*

Η διάταξη και επαναδιάταξη των 94 πρωτογενών⁶⁰ χημικών στοιχείων δημιουργεί την απέραντη θαυμαστή ποικιλομορφία του κόσμου μας. Με την αέναη διάταξη και επαναδιάταξη των χιλιάδων λέξεων-σημείων, ο Τζόυς δημιουργεί το απέραντο σκοτεινόμορφο (σκοτεινό και όμορφο) σύμπαν του, τον *κχαόσμο* της γλώσσας της *Αγρύπνιας*. «Στο Μαργκαίητ, στους Άμμους. / Μπορώ να σχετίσω / το τίποτε με τίποτε» (T.S. Eliot)⁶¹ Στης *Αγρύπνιας* την πο-

λυσημία μπορώ να σχετίσω οτιδήποτε με οτιδήποτε και με τα πάντα.

Και αυτό αποπειράθηκε ο μεταφραστής στη μετάφραση που κρατάτε στα χέρια σας. Ο κόσμος της *Αγρύπνιας*, πολύγλωσσος, πολύσημος και αμφίσημος, αποκτά τόσα νοήματα όσα και οι γλώσσες που τον μιλούν. Και υπάρχουν πάνω από εξήντα γλώσσες μέσα στο κείμενο του Τζόυς.

Η μία, καθολική πραγματικότητα, διαθλωμένη μέσα από το πρίσμα της φιννεγκανικής γλώσσας, αναλύεται σε πολλές άλλες καινούργιες και διαφορετικές πραγματικότητες. Σαν τον μυθικό Πρωτέα, τον θαλασσινό θεό, από υγρό στοιχείο καμωμένον (350 ποταμοί κελαρύζουν στις σελίδες της *Αγρύπνιας*), η γλώσσα της *Αγρύπνιας*, πρωτεϊκή, μετά-μορφώνεται συνεχώς. Το

τιποτοτίποτα [...] μοναδικοαναδύεται εστεμμένο από την ιρλανδοϊριδισμένη θάλασσα με δεινοπαθημενοαλαζονία, γυμνοζηλοφθονία, απωλειολαγνεία, οργή, αλαφρομυαλοαπληστία, απροθυμοζήλεια και μουσούνιζοτεμπελιά. (FW 318:32, 34-35)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΑΝΕΥΛΑΒΗΣ

⁵⁹ Α συμβολίζει την *Αγρύπνια*.

⁶⁰ Υπάρχουν και συνθετικά στοιχεία, που ανεβάζουν τον συνολικό αριθμό μέχρι σήμερα σε 118.

⁶¹ Θ. Σ. Έλιοτ, *Η Έρημη Χώρα* (Γ': *Το Κήρυγμα της Φωτιάς*) και *άλλα ποιήματα*, εισαγ., σχόλια, μτφρ. Γιώργος Σεφέρης (Οριστική έκδοση) (Αθήνα: Ίκαρος, 1973).